

Не можна не погодитися в цьому зв'язку з професором Ю.М. Юмашевим, який зауважує: «Основне завдання Суду шляхом однакового тлумачення і застосування права ЄС сприяти розвитку інтеграційних процесів, однак виконання цього завдання можливе лише при тісній і широкій співпраці з судами держав-членів» [13, 77].

Як зазначається в літературі, прецедентне право займає окрему категорію джерел поряд з первинним і вторинним правом, займаючи проміжне положення між зазначеними категоріями [4, 89]. Правила і принципи, що закріплюються в прецедентах судів ЄС, є загально-обов'язковими для національних органів правосуддя держав-членів Союзу.

Значну роль у нормотворчій діяльності Європейського Союзу зберігає Суд ЄС, що виконує функції верховного, конституційного та касаційного суду Європейського Союзу. Як пише Л.М. Ентін у цьому зв'язку, «завдяки преюдиціальній процедурі Суду Союзу, а також і Суду першої інстанції тлумачить основні положення установчих договорів та інших нормативно-правових актів і формулює автономні поняття та концепції, які доповнюють і уточнюють положення нормативно-правових актів і вводять у дію нові принципово важливі для розвитку інтеграційного права положення».

Хоча формально суди Союзу й не вважаються правотворчими органами, однак правотворчі функції Суду ЄС та Суду першої інстанції безпосередньо впливають із повноважень щодо тлумачення установчих договорів.

Проблематика, пов'язана із джерелами права як категорією загальної теорії права, залишається не до кінця дослідженою. Складнощі з визначенням джерел права пов'язані з відсутністю чітких критеріїв, сукупність яких надала б можливість визначити джерела права.

Указані критерії є своєрідною відправною точкою дослідження. Залежно від особливостей конкретної системи права вони можуть видозмінюватися з урахуванням специфіки правової системи, що аналізується.

Слід визнати, що не існує остаточного переліку джерел права ЄС. Суб'єкти на свій розсуд можуть не лише формувати міжнародно-правові норми, але й упродовжувати форму існування цих норм, тобто джерела міжнародного права.

Слід підкреслити, що обов'язковою умовою віднесення до джерел права Європейського Союзу є наявність норм саме інтеграційного права Європейського Союзу. Крім того, право Європейського Союзу допускає можливість існування джерел права, обов'язкових лише для окремих категорій суб'єктів. Із цим фактом пов'язані особливості критерію обов'язковості.

Література

1. Аракелян М.Р. Право Європейського Союзу :

підручник / М.Р. Аракелян, М.Д. Василенко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». - О. : Фенікс, 2012. - 390 с.

2. Барчукова Н.К. Международно-правовые основы становления и развития интеграции Европейского сообщества: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н.К. Барчукова. - М., 1997. - 16 с.

3. Бирюков, М.М. Европейское право: курс лекций / М.М. Бирюков. - М.: Изд-во Омега-Л, 2006. - 128 с.

4. Введение в право Европейского Союза / Под ред. д.ю.н., проф. С.Ю. Кашкина. - М.: Изд-во Эксмо, 2005. - 368 с.

5. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. д.ю.н., проф. Л.М. Энтин. - 2-е изд., пересмотр, и доп. - М.: Норма, 2005. - 939 с.

6. Корнеев С.Е. Взаимодействие права Европейских Сообществ и национального законодательства Великобритании: основные вопросы / С.Е. Корнеев // Журнал международного частного права. -1994. - № 3 (5). - С. 4-15.

7. Кузнецов В.И. Европейские Сообщества / В.И. Кузнецов // Курс международного права: Т. 7. Международно-правовые формы интеграционных процессов в современном мире. - М.: Наука, 1993. - 365 с.

8. Словарь международного права / Бананов С.Б., Ефимов Г.К., Кузнецов В.И. и др. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Междунар. отношения, 1986. - 532 с.

9. Топорнин Б.Н. Европейское право: Учебник / Б.Н. Топорнин. - М.: Юристъ, 1998. - 456 с.

10. Топорнин Б.Н. Европейские Сообщества: право и институты (динамика развития) / Б.Н. Топорнин. - М.: ИГП РАН, 1992. - 183 с.

11. Хартли Т.К. Основы права Европейского сообщества: Пер. с англ. / Т.К. Хартли. - М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. - 703 с.

12. Энтин М.Л. Суд Европейских сообществ: правовые формы обеспечения западноевропейской интеграции / М.Л. Энтин. - М.: Междунар. отношения, 1987. - 176 с.

13. Юмашев Ю.М. Региональная интеграция и международные отношения / Ю.М. Юмашев // Московский журнал международного права. - 2006. - № 1. - С. 77-81.

14. Юмашев Ю.М. Роль международных соглашений ЕЭС в праве сообщества и государств-членов / Ю.М. Юмашев // Сов. ежегодник международного права. 1988. - М., 1989. - С. 23-40.

Форманюк В.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри європейського права та порівняльного права Національного університету

«Одеська юридична академія»

Надійшла до редакції: 23.04.2015

УДК 347.961

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Чернишова О. О.

В статті розглянуто теоретико-правові основи правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні. З'ясовано та уточнено понятійний апарат зазначеної проблематики.

Ключові слова: *нотаріальна діяльність, регулювання, законодавство.*

В статье рассмотрены теоретико-правовые основы правового регулирования нотариальной деятельности в Украине. Выяснен и уточнен понятийный аппарат названной проблематики.

Ключевые слова: *нотариальная деятельность, регулирование, законодательство.*

The article describes the theoretical and legal basis of the legal regulation notarial activities in Ukraine. Identify and adjust the conceptual apparatus of the above-mentioned problems.

Keywords: notary activity, regulation, legislation.

Існування та якісне функціонування нотаріальної діяльності є неможливим без її належного правового регулювання. Правового регулювання в нотаріальній діяльності потребують як питання її організації (законодавчо закріплені вимоги до: посади нотаріуса, його робочого місця, порядку отримання свідоцтва на право заняття нотаріальною діяльністю тощо), так і безпосередньо питання правил учинення окремих нотаріальних дій, їх оформлення.

Окремі аспекти щодо правового регулювання досліджувались у радянській і пострадянській науковій літературі, про що свідчать праці С.С. Алексєєва, В.Д. Бабкіна, С.В. Бобровник, Є.В. Бурлая, А.М. Вітченко, В.М. Горшенєва, С.Д. Гусарєва, Д.А. Керімова, М.І. Козюбри, Л.А. Луць, М.І. Матузова, О.М. Мельник, В.С. Нерсєянца, Н.М. Оніщенко, Е.М. Пенькова, П.М. Рабіновича, О.Д. Тихомирова, Н.Н. Тарасова, В.Д. Сорокіна, В.М. Сирих, В.М. Селіванова, О.І. Ющика тощо.

Аналіз наукових праць із зазначеної проблематики надає підстави зробити висновок про відсутність комплексного підходу, науково обґрунтованої методології її дослідження, яка б дозволила систематизувати різні погляди щодо поняття правового регулювання, його особливостей, взаємодії із суміжними правовими категоріями.

Перш ніж характеризувати правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні, необхідно визначитися із самим його формулюванням.

Термін «регулювання» (від лат. *Regulo* – правило) означає упорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність до чогось.

На думку Д.А. Керімова, термін «регулювати» означає встановлювати межі, масштаб поведінки людей, вносити в суспільні відносини стабільність, систему, порядок і тим самим спрямовувати їх у певному напрямку [1, 95].

Деякі науковці відносять термін «регулювання» лише до права як системи норм та деяких інших специфічних правових засобів (правовідносини, акти реалізації норм права).

Усю багатоманітність тлумачень категорії правове регулювання можна звести до кількох основних.

Ю.І. Римаренко зазначає, що правове регулювання – це форма соціального регулювання відповідно до вимог норм права, заснована на усвідомленні суб'єктами права своїх прав та обов'язків [2]. Тим самим науковець характеризує правове регулювання як одну із форм соціального регулювання, що ґрунтується на вимогах норм права. Правове регулювання як спеціально-юридичний вплив пов'язане зі встановленням прав та обов'язків суб'єктів, їх можливої й необхідної поведінки в конкретних правовідносинах.

А.В. Малько, розглядаючи правове регулювання як одну із форм впливу права на суспільні відносини, зазначає, що це здійснюваний за допомогою всієї системи юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування [3, 26-27].

Тим самим у процесі аналізу зазначеної категорії акцент зроблено саме на можливості використання

відповідної системи засобів, які мають юридичний характер і забезпечують впорядкування суспільних відносин.

С.С. Алексєєв підкреслює, що правове регулювання – це здійснюваний за допомогою правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів тощо) результативний, нормативно-організований вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до вимог економічного базису, суспільних потреб даного соціального устрою [4, 211].

Поняття «правове регулювання» відображає динаміку права, його силу та енергію, спрямовану на досягнення правового результату, вирішення тих життєвих ситуацій, які вимагають впливу права; воно здійснюється за допомогою системи засобів, які утворюють не просто комплекси, багатоеlementні утворення, а послідовно з'єднані ланцюги певної структури, що знаходиться в динаміці [5, 317].

С.О. Комаров під правовим регулюванням розуміє лише одну із форм впливу права на суспільні відносини – впливу за допомогою специфічно-правових засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації [6, 414].

Він підкреслює, що правове регулювання здійснюється за допомогою системи спеціальних юридичних засобів.

Отже, можна зробити висновок, що правове регулювання є складним і багатогранним, його можна характеризувати як загальнотеоретичне, так і міжгалузеве поняття.

Поруч із зазначеним, підтримуємо думку Т.І. Тарахонич, яка визначає правове регулювання як комплексну наукову категорію, яка характеризується як правовий вплив на суспільні відносини, що здійснюється через систему юридичних засобів, способів, форм і методів з метою проведення їх, і відповідність до потреб суспільства, забезпечення в ньому порядку та стабільності [7, 12].

Отже, на нашу думку, правове регулювання нотаріальної діяльності – це сукупність юридичних засобів, способів, форм і методів, що закріплені на законодавчому рівні з метою упорядкування правовідносин у сфері нотаріальної діяльності.

Необхідно зазначити, що система нормативно-правових актів щодо регулювання нотаріальної діяльності в Україні доволі об'ємна, що пов'язано зі специфікою діяльності нотаріусів. Законодавство України регулює нотаріальну діяльність, починаючи з порядку проходження стажування особами, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, і закінчуючи порядком учинення конкретної нотаріальної дії.

Аналіз спеціальної літератури надає нам можливість зробити висновки про те, що класифікувати зазначені норми можна за багатьма критеріями: суб'єкти видання, юридична сила тощо. Разом з тим обсяг роботи не дозволяє ретельно розглянути їх. Саме тому ми вважаємо доречним зупинитися на основних нормативно-правових актах.

Конституція України проголосила перехід до формування вільної ринково-конкурентної економіки та демократичні принципи побудови державного устрою. Ці конституційні положення мають безпосередній зв'язок з нотаріатом, оскільки тепер підприємствами, землею можуть володіти не тільки держава, а й громадяни, юридичні особи, що зумовлює можливість переходу прав власності на такі об'єкти, що мають посвідчуватися в нотаріальному порядку. На підставі цього нотаріальна діяльність істотно ускладнилася, а вартість договорів, що

посвідчуються в нотаріальному порядку, значно зросла, що вплинуло на рівень доходів нотаріусів і підняття престижу цієї професії.

Крім того, право на отримання кваліфікованої правової допомоги є одним із фундаментальних прав людини та громадянина, яке проголошено Конституцією. Так, статтею 8 передбачено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає за свою діяльність, утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним її обов'язком, а нотаріуси, як уповноважені нею на вчинення нотаріальних дій особи, зобов'язані цих положень дотримуватись у своїй діяльності. Щоб нотаріальна діяльність відповідала високій місії правоохоронного органу, має безперервно розвиватися теорія нотаріального процесу. Вона повинна випереджати зміни й доповнення до законодавства, аби вони мали обґрунтований і позитивний зміст [8].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює нотаріальну діяльність, є Закон України «Про нотаріат», прийнятий ще 2 вересня 1993 року. Починаючи з 2009 року, указаний закон зазнав великих змін і доповнень, що, на нашу думку, позитивно впливає на якість надаваних нотаріусами послуг.

До найвагоміших змін можна віднести зрівняння в повноваженнях державних і приватних нотаріусів. Як результат зазначених змін, із 1 червня 2009 року приватні нотаріуси на рівні з державними мають право займатися спадковими справами.

Зрівнювання в таких повноваженнях державних і приватних нотаріусів сприятиме розвантаженню державних нотаріальних контор. За його словами, існуючі до сьогодні обмеження в повноваженнях призводили до перевантаження державних нотаріальних контор, створювали в них великі черги. Крім того, «нерівність у повноваженнях» позбавляла приватних нотаріусів можливості вести свою професійну діяльність у повному обсязі.

Згідно зі статтею 31 Закону України «Про нотаріат» приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справлятимуть плату, розмір якої визначатиметься за домовленістю між нотаріусом і громадянином або юридичною особою. Оплата додаткових послуг правового характеру, які надаються приватними нотаріусами й не належать до вчинюваної нотаріальної дії, також буде стягуватися за домовленістю сторін [9].

Необхідно звернути увагу, що 2012 рік для нотаріату знаменуються увагою законодавця до вдосконалення організаційних основ нотаріальної діяльності, а також розширення кола правових підстав для максимального залучення нотаріусів до відповідальності в разі невиконання або ж неналежного виконання ними своїх професійних обов'язків.

Зауважимо, що на сьогодні нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності, а також здійснює функції державного реєстратора прав на нерухоме майно в порядку та випадках, установлених Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [10, 49].

Аналіз норм попередніх редакцій Закону України «Про нотаріат» надає нам можливість зробити висновок щодо суворого відбору до лав нотаріусів. Так, ще до 2008 року, особі, яка мала намір скласти кваліфікаційний іспит на одержати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю, необхідно було мати повну вищу юридичну освіту і пройти стажування протягом шести місяців у державній нотаріальній конторі або в нотаріуса, який займається приватною нотаріальною практикою.

На сьогодні нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Окрім того, помічником нотаріуса (консультантом) може бути особа, яка вже має вищу юридичну освіту.

Закон України «Про нотаріат» регулює також такі питання:

- права та обов'язки нотаріусів;
- гарантії та принципи нотаріальної діяльності;
- порядок роботи та повноваження Вищої кваліфікаційної комісії;
- видача та анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;
- основи нотаріального діловодства;
- професійне самоврядування нотаріусів;
- організація роботи державного нотаріуса, нотаріального архіву та приватного нотаріуса;
- повноваження щодо вчинення нотаріальних дій;
- правила вчинення окремих нотаріальних дій.

Поруч із зазначеним, погоджуємося з думкою С.Я. Фурси, що законодавство про нотаріат – це структурована система правових норм, предметом регулювання яких є правовідносини, що виникають в організаційній побудові нотаріату, нотаріальному процесі та регламентують процедуру вчинення нотаріальних проваджень. До таких актів науковець відносить спеціальні нормативні акти: Закон України «Про нотаріат», Порядок учинення нотаріальних дій нотаріусами України, Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах тощо.

Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України встановлюється Наказом Міністерства Юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, що передбачає регулювання таких питань, як:

- місце та строки вчинення нотаріальних дій;
- установлення особи, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії, і визначення обсягу її цивільної дієздатності;
- перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичної особи, перевірка повноважень представника юридичної особи
- витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії;
- вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальної дії;
- порядок викладення текстів та підписання засвідчуваних правочинів, заяв та інших документів;
- посвідчувальні написи нотаріуса;
- реєстрація нотаріальної дії та визнання її вчиненою;
- виконавча сила нотаріального документа;
- відмова у вчиненні нотаріальної дії;

оскарження нотаріальної дії або відмови у вчиненні нотаріальної дії;

заходи, що вживаються нотаріусом при виявленні порушення законодавства;

оплата за вчинення нотаріальних дій;

порядок вчинення окремих видів нотаріальних дій [11].

Вагомим для регулювання нотаріальної діяльності нормативно-правовим актом, на нашу думку, є також Наказ Міністерства Юстиції Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства від 22.12.2010 № 3253/5.

Зазначеним Наказом регламентуються правила, недотримання яких може призвести навіть до анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, а саме:

діловодства контори, архіву, приватного нотаріуса;

відповідальність за організацію діловодства та архіву

порядок приймання-передавання документів нотаріального діловодства в разі зміни завідувача контори чи особи, відповідальної за ведення діловодства, заміщення;

складання та оформлення організаційно-розпорядчих документів;

складання та оформлення нотаріальних документів;

порядок ведення та заповнення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій;

приймання, розгляд і реєстрація кореспонденції;

контроль за виконанням документів;

вимоги щодо формування справ (нарядів);

особливості формування спадкових справ;

оформлення справ для архівного зберігання;

складання описів справ (нарядів);

архівне зберігання нотаріальних документів приватним нотаріусом;

передавання справ до державного нотаріального архіву;

видача і вилучення (виїмка) нотаріальних документів [35].

До системи правового регулювання належать також такі нормативно-правові акти Міністерства Юстиції України:

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5);

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування (Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011 р. № 3306/5);

Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату (Наказ Міністерства юстиції України від 31.08.2011 р. № 923);

Про затвердження Положення про державний нотаріальний архів (Наказ міністра юстиції від 18.05.2009 № 870/5);

Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю (Наказ Міністерства юстиції України від 11.07.2012 р. № 1043/5);

Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності (Наказ міністра юстиції України від 22.03.2011 № 871/5);

Про затвердження правил ведення нотаріального діловодства (Наказ Мініюсту України від 22.12.2010 р. № 3253/5);

Про затвердження Примірного положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані зі вчинюваними

нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру (Наказ Мініюсту України від 04.01.98 р. № 3/5);

Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України (Лист Мініюсту України від 28.02.94 р.).

Посвідчуючи нотаріальні дії, нотаріусові обов'язково необхідно дотримуватися норм цивільного законодавства. Нотаріуси покликані розв'язувати різні питання цивільних правовідносин шляхом учинення нотаріальних дій. Саме тому до системи правового регулювання можна віднести також Цивільний кодекс, Сімейний кодекс, Земельний кодекс та інші систематизовані акти матеріального права, норми яких конкретизують і визначають завдання нотаріусів, а також реалізуються на підставі нотаріальної процедури.

Нотаріус, здійснюючи нотаріальне посвідчення правочину, зобов'язаний дотримуватись, насамперед, вимог, установлених у ст. 203 ЦК України, тобто діяти неупереджено, незалежно та чітко відповідно до вимог закону.

На нотаріальний процес також здійснюють вплив укази та розпорядження Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази міністра юстиції України, накази та інструкції інших міністерств і відомств, нормативні акти органів місцевого самоврядування, а саме:

Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій (Указ Президента України від 10.07.98 р. № 762/98);

Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю (Постанова Кабміну України від 22 лютого 1994 р. № 102);

Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться в безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів (Постанова Кабміну України від 29.06.99 р. № 483);

Про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених (Постанова Кабміну від 15.06.94 р. № 419).

Порядок учинення нотаріальних проваджень посадовими особами консульських установ і дипломатичних представництв за кордоном визначаються консульськими конвенціями та міжнародними договорами. У деяких випадках нотаріуси при вчиненні нотаріальних дій мають застосовувати норми іноземного права, керуватися нормами міжнародного права.

На сьогодні розвиток нотаріального законодавства здійснюється швидкими темпами. Наша держава прагне перейти до системи латинського нотаріату, яка полягає в існуванні єдиних нотаріальних органів, без розшарування на приватних і державних нотаріусів. Акцент робиться на існування приватних нотаріусів як елементів цієї системи. Ми вважаємо, що на шляху до цього вже зроблено перші кроки. Таким, на нашу думку, є Наказ Міністерства юстиції України від 03.05.2007 № 218/5 «Про затвердження Змін до Граничної чисельності приватних нотаріусів у нотаріальних округах», що спрямований на збільшення кількості приватних нотаріусів у нотаріальних округах та, як ми вважаємо, на поступове зменшення частки державних нотаріусів, а в перспективі й на їх ліквідацію або ж реорганізацію в приватні нотаріуси; Наказ Міністерства юстиції України від 17.04.2007 № 186/5 «Про затвердження змін до Положення про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення

контролю за їх дотриманням», що частково зменшив вимоги до робочого місця нотаріуса, спрямований на підвищення інтересу до професії нотаріуса і розширення можливостей для діяльності приватного нотаріуса. Тому прагнення України увійти в Європейське Співтовариство та в європейську правову систему вимагає узгодження українського нотаріального законодавства з міжнародним, у зв'язку з чим особливої актуальності набуває питання врахування закордонного досвіду.

Отже, можна зробити висновок про постійне оновлення чинного правового регулювання нотаріальної діяльності, а також активні спроби приведення його у відповідність до сучасних вимог.

Література

1. Общая теория государства и права: академический курс в трех томах / отв ред. М.Н. Марченко; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, Юрид. фак. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2010. - Т.1: Государство / [С.Н. Бабурин и др.]. - 556 с.

2. Римаренко Ю.І. Правове регулювання // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 752.

3. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. М.: Юристъ, 2004. С. 85.

4. Алексеев С.С. Общая теория права: учебник. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Проспект, 2008. - 576 с.

5. Алексеев С.С. Восхождение к праву: Поиски и решения. - М.: НОРМА, 2001. - 752 с.

6. Комаров. С.А. Общая теория государства и права: учеб. для студ. вузов, обуч. по юрид. спец. и направлениям / С.А. Комаров. - 7-е изд., испр. и доп. -

СПб.: Питер, 2008. - 510 с.

7. Тарахонич Т.І. Правове регулювання та правовий вплив як юридичні категорії: співвідношення понять // Часопис Київського університету права. № 4. - 2009. - С. 10-14.

8. Державні та приватні нотаріуси зрівнялися у спадкових справах. [Електронний ресурс]: <http://notariys.com/news.html>

9. Про нотаріат: закон України: від 02.09.1993 № 3425-XII в редакції Закону України від 11.08.2013 № 406-18. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

10. Теорія нотаріального процесу [текст]: Науково-практичний посібник / За заг. ред. С.Я. Фурси. - К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. - 920 с.

11. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 із змін., внес. згідно із Наказом Мініюсту від 15.05.2013 р. № 888/5. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

12. Про затвердження правил ведення нотаріального діловодства: наказ Мініюсту України від 22.12.2010 р. № 3253/5 із змін., внес. згідно із Наказом Мініюсту від 25.06.2013 № 1061/5. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Чернишова О.О.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри інформаційно-технічного
забезпечення та спеціальної техніки*

ОДУВС

Надійшла до редакції: 07.04.2015

ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Андрієнко І. С.

У статті досліджено проблеми з'ясування правової сутності категорій «життєвий рівень» та «достатній життєвий рівень». Здійснено аналіз норм міжнародного та вітчизняного законодавства щодо визначення меж достатності. З'ясовано залежність категорії достатнього життєвого рівня з прожитковим мінімумом.

Ключові слова: життєвий рівень, право на достатній життєвий рівень, прожитковий мінімум, соціальні стандарти, соціальне забезпечення.

В статье исследованы проблемы определения правовой сущности категорий «жизненный уровень» и «адекватный жизненный уровень». Осуществлен анализ норм международного и отечественного законодательства с точки зрения границ достаточности. Выявлена зависимость категории адекватного жизненного уровня с прожиточным минимумом.

Ключевые слова: жизненный уровень, право на адекватный жизненный уровень, прожиточный минимум, социальные стандарты, социальное обеспечение.

In the article the problem of finding out the nature of the legal categories of «standard of living» and «adequate standard of living.» The analysis of international and domestic law to determine the limits of sufficiency. It was found the dependence category adequate standard of living to the living wage.

Keywords: standard of living, the right to an adequate standard of living, cost of living, social standards and social security.

Будь-яка галузь права набуває розвитку в результаті дослідження об'єктивної дійсності та розробки відповідного їй понятійного апарату. Поява великої кількості нових для юридичної науки термінів потребують сьогодні глибокого теоретичного аналізу та осмислення, зокрема в праві соціального забезпечення. Категорії та поняття, що використовуються цією галуззю права в різних законодавчих актах, потребують чіткого визначення та узгодження між собою.

Категорія «достатній рівень життя» є досить витребуваною на сьогодні. Забезпечення достатнього життєвого рівня визначають і як найважливішу конституційну мету розвитку багатьох держав, і першу ознаку соціальної держави, і кінцеве завдання соціально-економічних програм уряду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у сфері права соціального забезпечення свідчить про те, що різним аспектам забезпечення права на достатній життєвий рівень присвячено чимало праць провідних фахівців цієї галузі. Свого часу до означеної проблематики звертались Н.Б. Болотіна, Е.С. Бондарева, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, С.М. Синчук і ряд інших. Водночас відсутність законодавчого закріплення категорій «рівень життя» та «достатній життєвий рівень», невизначеність їх співвідношення з прожитковим мінімумом залишає ряд проблем як теоретичного, так і практичного змісту.

Метою статті є з'ясування сутності поняття «достатній рівень життя» як правої категорії, а також визначення критеріїв його обрахування.

Слід зазначити, що поняття достатнього життєвого

рівня нерозривно пов'язане з категорією «рівень життя», що досить широко використовується багатьма галузями наукового пізнання. Окреслюючи коло специфічних ознак, кожна із них пропонує власний підхід його трактування.

Уперше теоретичне розкриття економічного та соціального змісту категорії «рівень життя» було введено К. Марксом і розглядалося як соціально-економічна характеристика рівня задоволення фізичних, духовних і соціальних потреб людей. Він виділяв «традиційний рівень життя» як такий, що передбачає не тільки задоволення потреб фізичного життя, а й задоволення певних потреб, породжених тими суспільними умовами, в яких люди знаходяться і виховуються [1].

Сучасна економічна енциклопедія під «рівнем життя» розуміє ступінь задоволення матеріальних і культурних потреб населення такими соціально-економічними факторами, як: реальні грошові доходи; обсяг і структура споживання; забезпеченість роботою (зайнятість) та умови праці; тривалість робочого дня і вільного часу; інтенсивність праці; житлові та побутові умови; рівень освіти і культури; система охорони здоров'я і фізичної культури; система соціального забезпечення; піклування суспільства про дітей і материнство; раціональне використання вільного часу [2].

Соціальну складову «рівня життя» традиційно визначають за такими критеріями, як: забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її існування; реалізація права кожної людини на вільний розвиток особистості; гарантія прав на працю, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, безпеку життя; участь особи в громадсько-політичній і культурній діяльності; соціальна забезпеченість людини, сім'ї, соціальних і національних меншин; рівень соціально-комунальної інфраструктури.

Соціально-економічна практика виокремлює два основні підходи, що мають концептуальний характер і можуть бути визначені як основні концепції дослідження рівня життя населення:

- перша концепція розглядає рівень життя як матеріальне становище населення (у розумінні наявності необхідних матеріальних благ у вигляді доходу для підтримання основних життєвих потреб, забезпеченості певним рухомим і нерухомим майном тощо). Основна увага приділяється питанням визначення раціональних норм споживання та відповідності реального споживання цим нормам, рівня та купівельної спроможності доходів, обґрунтуванню їх диференціації в суспільстві, установленню соціальних стандартів. Добробут окремої особи розглядається через призму загальнонаціонального добробуту. Стратегічна мета держави - збільшувати обсяги виробництва й шляхом перерозподілу доходів у суспільстві забезпечувати вищий рівень задоволення потреб;

- друга концепція (якості життя) базується на визнанні необхідності задоволення потреб людини не тільки в матеріальних благах, а й в умовах для розвитку й життєдіяльності, та означає частковий перехід від макроекономічного до мікроекономічного розуміння. Основна стратегічна мета - створення умов для якісного життя та всебічного розвитку людини [3].

Фахівці права розглядають рівень життя в аспекті забезпечення найважливіших конституційних прав люди-

© І.С. Андрієнко, 2015